

Ulusal Stratejik Kültür ve Güç Dengesi Bağlamında Hatay'ın Türkiye'ye Katılması

Within the Context of National Strategic Culture and Balance of Power Adhesion of Hatay to Türkiye

Ümit TETİK^{ID}

Ankara, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, araştırma sorusu olarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yaşanan Güç Dengesi sorunsalı Ulusal Stratejik Kültür kavramsallaştırması etrafında ele alınmış ve örüntüler argüman haline getirilmiştir. Makalede tarihsel süreç analizi yöntemi etrafında Türkiye'nin kuruluş döneminde takip edilen Güç Dengesi politikasının Osmanlı Devleti'nden miras kaldığı, fakat Osmanlı'dan farklı araçlarla politikaların yürütüldüğü detaylandırılmıştır. Türkiye'yi kuran elitlerin Osmanlı'nın mensubu olduğu ve bu dönem yaşananlardan ders çıkardığı ifade edilerek, Türkiye'nin ulusal stratejik kültürünün yeni Güç Dengesi anlayışı ele alınmıştır. İki savaş arası dönem itibarıyla Avrupa'da Güç Dengesinin Almanya lehine döndüğünü gören Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, bu durumu diplomatik yöntemlerle avantaja çevirmeye çalışmışlardır. Osmanlı'nın son döneminde de benzer bir Güç Dengesi oluşmuş, zira Avrupa'nın Osmanlı'yı parçalama planları ve Osmanlı'nın kendi iç sorunları söz konusu dengeli aleyhine döndürmüştür. Bu durumda Osmanlı genellikle savaş yöntemine başvurarak bir şekilde Güç Dengesini lehine çevirmeye çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti; Güç Dengesi politikasını savaş yoluyla operasyonelleştirmiş ve toprak kayıpları ile imtiyaz verme gibi durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin yeni kurucu elitleri ise söz konusu manzaraya yakından tanık olmaları ve ders çıkarmalarının sonucu olarak, Güç Dengesi siyasetini diplomatik araçlarla yürütmeyi başarmış, neticede Hatay, Türkiye'ye iltihak etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güç dengesi, Hatay, ulusal stratejik kültür, Misak-ı Milli

ABSTRACT

In this study, the period of the Ottoman Empire and the founding of the Republic of Türkiye are discussed in relation to the concept of National Strategic Culture. The study highlights that although the Balance of Power policy was inherited from the Ottoman Empire in the founding period of Türkiye, it was carried out with different methods. The discussion notes that the elites who founded Türkiye were former members of the Ottoman Empire and that they learned valuable lessons from the decline period. The study explores the new Balance of Power understanding of Türkiye's National Strategic Culture. By 1930, the founders of the Republic of Türkiye recognized that the Balance of Power in Europe had shifted in favor of Germany and sought to take advantage of the situation diplomatically. A similar Balance of Power was formed during the decline period of the Ottoman Empire when Europe's plans to break up the empire and the Ottomans' internal problems jeopardized the balance. The Ottomans attempted to shift the Balance of Power in their favor through war, but they ultimately failed. Consequently, the Ottoman Empire operationalized its Balance of Power policy through war and suffered negative outcomes such as territorial losses and concessions. In contrast, Türkiye's new founding elites successfully carried out the Balance of Power policy through diplomatic means, having learned from the past and closely monitoring the situation. Ultimately, this approach led to the adhesion of Hatay.

Keywords: Balance of power, Hatay, national strategic culture, The National Pact

Geliş Tarihi/Received: 14.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 14.06.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 27.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Ümit TETİK

E-mail: tetikumit@gmail.com

Cite this article as: Tetik Ü. Within the Context of National Strategic Culture and Balance of Power Adhesion of Hatay to Türkiye. *Journal of International Relations Studies* 2023;3(1):25-34.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'ndan mülhem bir coğrafyaya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, 1923'te kurulmasıyla birlikte Misak-ı Milli kararları dahilinde hareket etmeyi hedeflemiştir. Türkiye, 1923–1939 yıllarını kapsayan iki dünya savaşı arası dönemde önünde bulunan Batı Trakya, Oniki Ada vb. teritoryal sorunlar arasında güney sınırlarında bulunan Hatay bölgesine özel ihtimam göstermiştir. Tarihsel olarak limanlarının ve topraksal verimliliğinin yanı sıra Türk nüfusunun da yoğun yaşadığı bölge, ulusal güvenlik açısından “hayati” öneme sahiptir. Bu çalışma Osmanlı'nın son döneminde ve Türkiye'nin kurulmasında önemli rol oynayan kurucu elitlerin karar almasında etkili olan faktörleri “stratejik kültür” kavramı etrafında açıklayacaktır. Böylece dönemin Türk dış politikası bakımından lehte sonuçlanan en önemli meselelerinden Hatay meselesi strateji çalışmaları bağlamında ilk kez stratejik kültür kavramı çerçevesinde ele alınmıştır.

Literatürde genellikle Türk dış politikası kapsamında tartışılan Hatay Meselesi daha çok Türk-Fransız ilişkilerinin bir alt sorunu gibi ele alınmıştır. Örneğin; 2005'te konuya dair Serhan Ada tarafından yayımlanan Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu adlı kitap bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Ada, 2005). Öte yandan Fahir Armaoğlu'nun XX. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Armaoğlu, 1999) ve Baskın Oran'ın editörlüğünü yaptığı Türk Dış Politikası I. Cilt adlı kitaplarda Lozan Barış Antlaşması veya yine Türk-Fransız ilişkileri kapsamında ele alındığı gözlemlenmiştir (Oran, 2009). Bu temel eserlerin dışında resmî belgeler üzerinden Ahmet Asker (Asker, 2017), Esin Dayı (Dayı, 2002), Figen Atabey (Atabey, 2015) ve Ercan Karakoç (Karakoç, 2009) tarafından yazılmış tarihsel perspektifli makaleler mevcuttur. Yapılan çalışmalara bakıldığında; teorik yaklaşım ve yöntem kullanımının ikinci planda tutulduğu ve resmî belgelere dayalı ifadeler üzerinden kavramsallaştırmaların bulunması söz konusu eserlerde dikkat çekmektedir. Bahsedilen çalışmaların dışında, tanımlayıcı siyasi tarih çalışmaları açısından, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ayın Tarihi Mecmuası, Dışişleri Bakanlığı Arşivi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gerçekleştirilen oturumlara ilişkin kayıtlar önemli birincil kaynaklardır. Bu bağlamda çalışmanın Hatay meselesini farklı bir perspektiften ele alarak akademik yazına önemli bir katkı sunacağı umulmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle stratejik kültür kavramı ve kavrama ilişkin teorik yaklaşımlar tartışılarak, çalışmanın çerçevesini oluşturan I. kuşak ulusal stratejik kültürünün unsurları belirtilmiştir. İkincil olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun güç dengesi' politikası ve sonuçları tartışılmıştır. Müteakip, Türkiye'nin kurucu elitlerini etkileyen ve nihayetinde Hatay'ın anavatana katılmasında etkili olduğu varsayılan ulusal stratejik kültürün kaynakları; “güç dengesi” ve “yakın çevreye müdahil olma” kavramları üzerinden izah edilerek, Türk ulusal stratejik kültürünün Hatay meselesinde nasıl etkili olduğu analitik bir düzlemde açıklanmıştır. Son bölümde ise Osmanlı ve Türkiye örnekleri üzerinden ulusal stratejik kültür kavramı ve nihayetinde Hatay meselesi tartışılmıştır.

Çalışmanın uluslararası ilişkiler ve güvenlik analizi boyutuna bakıldığında “analiz düzeyleri”nin bileşenleri olan birey, devlet ve sistem katmanları arasındaki iletişimin Hatay meselesi bağlamında nasıl cereyan ettiği de sunulmuştur. Söz konusu katmanlar arası iletişim ve uyum sonucunda Hatay'ın iltihakı gerçekleşmiştir. Atatürk öncülüğündeki kurucu elitlerin Osmanlı Devleti'nin askeri müktesebatından geçmiş olması ve son dönemlerinde Osmanlı coğrafyasında görev yapması dolayısıyla çeşitli tecrübe ve travmaları bir arada deneyimlemesi birey düzeyli katmanın genel tasviri olarak görülebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin statükoyu bozmaksızın devletleşme sürecini tamamlaması, devlet düzeyindeki gelişmeler olarak tanımlanabilir. Son olarak uluslararası sistemin yapısına ekonomik, siyasi ve diplomatik açıdan bakıldığında 1923–1939 yılları arasında Avrupa başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde ekonomik buhranın, faşizmin ve savaş araçlarının ön plana çıktığını görmek mümkündür. Kısaca uluslararası sistemin anarşik yapısı bahse konu yıllar arasında İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına sebebiyet verecek farklı olayları deneyimlemiş ve bu sebeple Fransa ve Birleşik Krallık gibi ülkeler ilgisini Ortadoğu'dan çekerek Avrupa'ya yönlendirmek zorunda kalmışlardır. Bahsi geçen gelişmelerin cereyan ettiği katmanlar arası kaotik uyum, Hatay meselesine tahakkümiyet sağlamaya çalışan dönemin uluslararası gücü Fransa'nın geri planda kalmasına sebebiyet vermiştir.

Devletlerin tarih boyunca karar alma süreçleri içerisinde edindikleri deneyimleri temsil eden stratejik kültür kavramının, I. kuşak teorik yaklaşımı Hatay'ın anavatana katılmasında etkili olan faktörleri açıklamak adına kullanılmıştır. Bu yaklaşımdan hareketle, güç dengesi' ve “yakın çevreye müdahil olma” unsurlarının Türkiye'nin karar alıcı elitleri tarafından şekillendirilen ulusal stratejik kültürü etkileyen faktörler olarak belirlenmiştir. Temel olarak Türkiye'nin ulusal stratejik kültürünün Hatay'ın Türkiye'ye katılmasındaki rolü tartışılmıştır. Bu araştırma sorusu kapsamında aşağıdaki olgular I. kuşak ulusal stratejik kültürü bağlamında ele alınacak olup tarihsel süreç analizi yöntemi üzerinden tartışılacaktır;

- Osmanlı son dönemi güç dengesi politikasının “imtiyaz/toprak verici” sonuçla neticelenmiştir.
- Türkiye'nin kurucu elitleri, Osmanlı son döneminde aleyhte olan güç dengesinin, lehine dönmesi sonucu güvenlik ve dış politika sorunlarını “Misak-ı Milli Hedeflerine Ulaşma/İmtiyazdan Arınma” sonuca evirebilmiştir. Bu durumda Almanya'nın 1939 sonrasında takip ettiği “dayatma” içeren “sert revizyonizm”in zıttı ve Hatay halkının rızasına dayalı olarak başlatılmış “yumuşak revizyonizm” siyaseti Türkiye Cumhuriyeti'nin topraklarını geri kazanması ile sonuçlanmıştır.
- Osmanlı'dan farklı olarak Türkiye, Güç Dengesi politikasını, dış zorlamalardan (savaş, dış müdahale) dolayı değil, Misak-ı Milli doğrultusunda “diplomatik” yollarla hayata geçirmiştir.
- Türkiye'nin kurucu elitleri Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek karar alma mekanizmalarında gerekse de tüm coğrafyasında görev alması hasebiyle “yakın coğrafyaya müdahil olma” noktasında gerçekçi ve tedrici kararlar almışlardır.

1 Güç dengesi kavramı; uluslararası sistemde askeri ve ekonomik açıdan diğer aktörler ile kıyaslandığında görece daha fazla güçlenen devletin dengelenmesi anlamını taşımaktadır. Detaylı anlatım için bkz: (Kissinger, 2000)

2 Misak-ı Milli Hedeflerine Ulaşma/İmtiyazdan Arınma gibi ifadeler makale boyunca “rıza dayalı yumuşak revizyonizm” tanımlaması etrafında kullanılacaktır. Sonuçta bilinmektedir ki; Hatay halkının rıza göstermesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal güvenlik politikalarının bir sonucu olarak mezkur iltihak süreci tamamlanmıştır.

Teorik ve Kavramsal Çerçeve: Stratejik Kültür

Stratejik kültür, strateji ve güvenlik çalışmalarının 1950'lerden itibaren parlamasıyla literatürde geniş yer bulmuştur. Stratejik kültür kavramına dair yapılan teorik ve kavramsal çalışmalar üç döneme ayrılmıştır. Her bir dönem kendi içinde bir stratejik kültür tanımı üretmiştir. Bu kısımda, üç tartışmanın stratejik kültüre dair ileri sürdüğü kavramsal, teorik ve metodolojik tartışmaya yer verilmiştir. Akabinde Hatay'ın Türkiye'ye iltihak etmesini açıklamak amacıyla stratejik kültür bağlamında nasıl bir teorik çerçevenin çizileceği izah edilmiştir.

Kökleri Yunanca ve Latince'ye dayanan strateji kavramı, stratos (ordu) ve agein (yönetmek) kelimelerine ithafen oluşturulmuş 'strategus' kelimesinden türemiştir (Ordóñez, 2017, s. 11). Kültür ise kolektif bir insan grubunun belli bir zaman dilimi içerisinde edindiği inanç ve geleneklere verilen ifadedir (Cambridge). Bu anlamda stratejik kültür her iki kelimenin tanımlamalarına da dayanarak; devletlerin siyasi, ekonomik, güvenlik ve dış politika gibi meselelerde aldığı "hayati" kararlarını şekillendiren gelenek ve "politika yapım reflekslerini" ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu anlamda devletler ortaya çıkan "koşullar" bağlamında farklı tarihsel periyotlarda benzer refleksleri verebilirler. Tam da bu noktada devletlerin kümülatif olarak oluşturduğu stratejik kültür temel bağımsız değişken olarak ortaya çıkar (Erdağ & Kardaş, 2013, s. 68).

Ülkeyi yöneten siyasi ve askeri elitlere ait olan gelenekler, teamüller, inançlar ve dolayısıyla oluşan kalıplar içinde yaşadıkları toplum ve devletten bağımsız düşünülemez, dolayısıyla kültür kavramıyla açıklanabilir. Bu bağlamda stratejik kültür, devletin karar alıcı mekanizmasının başında bulunan aktörün rasyonel hareket etmesini de etkileyen bileşenlere işaret etmektedir. Nitekim Graham Allison dış politikada karar verme süreçlerinde mutlak karar verici konumunda olan ülke başkanının rasyonel bir bakış açısıyla hareket etmekten ziyade çoğu kez geçmiş deneyimlerine referansta bulunabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca liderler dış politika konusunda uluslararası sistemin yapısından etkilenmektedir (Allison, 1971, s. 75- 77). Bu noktada stratejik kültür bir bağımsız değişken olarak ifade edilmekle birlikte, açıkladığı/etkilediği şey (bağımlı değişken) güvenlik ve dış politika konularıdır.

Alastair Iain Johnston Thinking about Strategic Culture adlı makalesinde stratejik kültür çalışmalarını üç döneme ayırmıştır (Johnston, 1995, s. 36). Johnston'a göre, stratejik kültür çalışmaları 1945 sonrasında bilimsel bir zemine oturmuş özellikle ilk çalışma alanı olarak nükleer silahların yayıldığı ve "Yıldız Savaşları" olarak anılan dönemlerde yani 1970'lerin sonlarından itibaren ortaya çıkmıştır. I. Kuşak olarak da adlandırılan stratejik kültür çalışmalarının bu ilk döneminde Jack L. Snyder (Snyder, 1977), Colin Gray (Gray, 1999) ve David Jones (Jones, 1990); ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabette, devletlerin benzer durumlarda özellikle nükleer meselelerde neden farklı kararlar aldıklarını incelemiştir. Neticede bu farklılığın makro çevresel değişkenlerden kaynaklandığı öne sürülmüştür. Buna göre tarihsel deneyimler, siyasal kültür ve coğrafya, bahsi geçen makro çevresel değişkenler arasındadır (Jacobsen, 1990; Johnston, 1995, s. 36-38).

1980'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkan II. kuşak stratejik kültürün temsilcisi akademisyenler/analistler ise, devlet liderlerinin düşündüğü ile uyguladığı arasında farklılıklar olduğunu dile getirmiştir. Stratejik kültür, şiddetin kullanılması için meşru zemin oluşturma ve siyasal hegemonyayı tesis etmek amacıyla bir araç olarak görülmüştür. Bradley S. Klein'e göre ABD'nin nükleer politikası temel anlamda operasyonel seviyede düşünülmelidir. Diğer taraftan ABD'nin nükleer kapasitesi aslında potansiyel meydan okumaya müsait aktörleri susturmak için vardır (Johnston, 1995, s. 39). Birinci kuşakla benzer olarak, Klein de stratejik kültürün tarihsel deneyimlerden hareketle oluştuğunu öne sürer. Bu yüzden her devletin kendine özgü stratejik kültürü mevcuttur. Birinci kuşaktan farklı olarak ise yöntem noktasında siyasi- askeri elitin kullandığı söylem ve sembollere önemli bir anlam yüklenir (Klein, 1988, s. 136-139). Johnston'a göre üçüncü ve son kuşak ise Neorealist materyalizme karşı çıkmak suretiyle, devlet içinde bulunan organizasyonel kültürün varlığını vurgulamıştır. Buna göre Neorelizmin getirdiği pozitivist açıklamaların yetersiz kaldığı, askeri ve siyasi kültür gibi unsurların stratejik karar alma noktasında yapılacak analizlerde "ara değişken" olarak kullanılması gerektiği iddia edilmiştir (Johnston, 1995, s. 41).

Kuramsal ve kavramsal yaklaşımlar dikkate alındığında anlaşılmaktadır ki; her ülkenin sahip olduğu ulusal stratejik kültürü eşsiz olmakla beraber, benzersiz kaynaklara sahiptir (Klein, 1988, s. 136). Literatürden yola çıkılarak I. Kuşak stratejik kültür teorisyenlerine atıfla Hatay'ın Türkiye'nin topraklarına katılması durumu ve ortaya çıkan makro koşulların tanımlanması yazı boyunca açıklanmıştır. Bu anlamda öncelikle Türkiye'nin kurucu elitinin, Osmanlı son döneminde yaşadığı siyasi ve toplumsal travmalar tanımlanmıştır. Akabinde son dönem Osmanlı elitlerinin ve Türkiye'nin kurucu elitlerinin "güç dengesi" politikası çerçevesinde vermiş olduğu güvenlik ve dış politika kararları tartışılmıştır.

Türkiye, Hatay'ın iltihakı noktasında "güç dengesi travması" deneyiminden beslenmiştir. Böylece Osmanlı'nın XIX. Yüzyıl itibarıyla deneyimlediği "güç dengesi travması"; Türkiye'de karar alıcı pozisyonda olan siyasi ve askeri elitlerin karar almasında etkili olmuştur. Böylece Erdağ ve Kardaş'a göre en genel anlamda "tarihi sorumluluğunu yerine getirme" ve "başkalarının sorunları ile ilgilenme/çözme gayreti" siyasi kültürünün (Erdağ & Kardaş, 2012, s. 68) Hatay özelinde nasıl somutlaştığı izah edilmiştir. Türkiye'nin o dönem ulusal stratejik kültürünü besleyen güç dengesi (travması) değişkeninin Hatay'ın iltihakını nasıl etkilediği bu makalenin temel tartıştığı husustur.

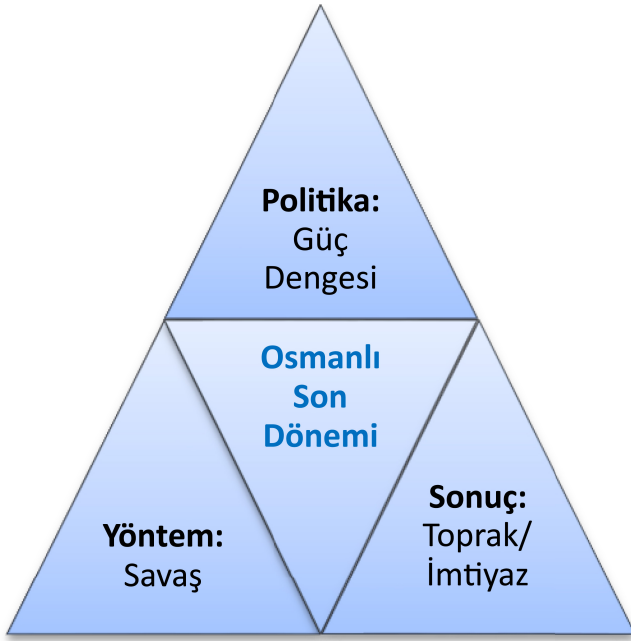
Osmanlı'da Güç Dengesi Siyaseti

Stratejik kültürü besleyen kaynaklardan birisi de stratejik karar almaya ehil elitlerin deneyimlediği makro siyasi koşullardır. Snyder'e göre karar alıcı elitlerin almış olduğu kararlarda; elitlerin sosyalleşme süreçleri ve içinde bulunduğu dönemin getirdiği siyasi koşullar etkilidir (Lantis, 2006, s. 35-36; Snyder, 1977). Bu bağlamda Osmanlı son döneminde aktif rol alan, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu olan ve Hatay Meselesi'ni bizzat yöneten Mustafa Kemal Atatürk öncülüğündeki elitlerin hangi yapısal koşulları deneyimlediğini anlamak gerekmektedir. Bu açıdan Osmanlı'nın son dönem dış politikasına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde yaşanan travmalara bakılması önem arz etmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinden Türkiye'nin Sancak Krizini çözmesine kadar olan süreçte; elitlerin deneyimlediği/etkilendiği veya ülke sınırlarını değiştiren olaylar (Oran, 2009, s. 46-51) (Tablo 1).

Osmanlı toprak kayıplarını yaşamaya başladığı XVIII. Yüzyıldan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar içine kapanık ve Avrupa devletleri ile irtibat kurmama yaklaşımını terk etmiştir. Bu süre zarfında çözüm olarak Güç Dengesi siyasetini takip eden Osmanlı, Avrupa

Tablo 1.
Osmanlı Son Dönemi ve Türkiye'nin Kuruluş Döneminde Yaşanan Kritik Hadiseler

TARİH-OLAY	NETİCE
1831-1841 Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı	Ekonomik imtiyaz ve Toprak Kaybı
1853-1856 Rusya-Osmanlı Savaşı (Kırım)	Ekonomik imtiyaz ve Toprak Kaybı
1877-1878 Rusya-Osmanlı Savaşı	Ekonomik imtiyaz ve Toprak Kaybı
1912-1913 Balkan Savaşları	Toprak Kaybı
1914-1918 I. Dünya Savaşı	Ülkenin muhtelif yerlerinin dış unsurlar tarafından işgal girişimi
1919-1923 Kurtuluş Dönemi	Milli Mücadele ve Yeni Devletin Kurulması
1923-1939 Cumhuriyetin İlk Yılları	Misak-ı Milli Hedeflerine Ulaşma (statükocu tavır/yumuşak revizyonizm), Dış unsurlara verilen imtiyazları kaldırma, Anlaşmazlıkları çözme

Şekil 1.
Osmanlı Son Dönemi Güvenlik ve Dış Politikası.

maların habercisi olmuştur. Nitekim Prut Antlaşması ile 1711'de neticelenen bu savaş sonucunda, antlaşmanın gerekliliklerini yerine getirmeyen Rusya'ya yeniden savaş açan Osmanlı, 1712 ve 1713 yıllarında bu antlaşmanın gerekliliklerini dayatmıştır. Fakat Rusya, bu kayıpları telafi etmek amacıyla 1736-1739 yılları arasında Kırım'ı işgal ederek, Osmanlı'nın üzerine yeniden yürümüştür. Osmanlı bu savaş neticesinde de Rusların güneye inmesinin önüne geçmiştir (Sander, 1987, s. 88-90; Quataert, 2005, s. 110-121).

1769-1774 yılları arasında Rusya yeniden güneye doğru genişlemek ve Osmanlı topraklarında varlık göstermek adına Lehistan bölgesinde Osmanlı'ya ait olan Balta kentine saldırı düzenlemiş ve akabinde Osmanlı padişahı III. Mustafa savaş ilan etmiştir. Bu savaşın neticesinde bugünkü Ukrayna'nın bir kısmı, Kırım ve özellikle Kuzey Kafkasya bölgesi Rusya'nın eline geçmiştir. Ayrıca Rusya, Karadeniz ve Akdeniz'de donanma bulundurma ve boğazlardan savaş gemileri geçirme haklarını elde etmiştir (Kissinger, 2000, s. 191). Bu durumda sömürge güzergâhlarına giden Akdeniz gibi önemli bir bağlantı noktasında Rusya gibi bir rakibi ağırlamak istemeyen Birleşik Krallık ise tedbir almak amacıyla Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. 1807-1813 yıllarında ise Rusya, Osmanlı sınırlarına yönelik saldırılarını artırarak Karadeniz bölgesinde toprak kazanmaya devam etmiştir. Diğer taraftan Rusya, Balkanlardaki Slav ırkına mensup milletleri ayaklandırmaya başlamış ve Osmanlı ile örtülü bir çatışmaya girmiştir. Osmanlı bir taraftan Yunanistan'daki ayaklanmalarla uğraşırken diğer taraftan 1828-1829 yıllarını kapsayan ve Rusya tarafından başlatılan Navarin Deniz savaşları ile meşgul olmuştur. Bu savaşların sonunda Yunanistan bağımsızlığını kazanırken, Balkanlarda Romanya ve Sırbistan nüfuz alanını Rusya ekseninde geliştirmiştir (Goffman, 2004, s. 227-230). Osmanlı ve Rusya'nın çatışmaya ara verdiği 1830'larda, Osmanlı, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ve civarında başlattığı askeri hareketlilikle uğraşmıştır. Bu dönemde Osmanlı, Fransa ve İngiltere'den yardım istediye de karşılık alamadı, böylece Rusya'dan yardım istemiştir. Rusya yardım karşılığında İstanbul boğazında demirlemiştir. Akabinde İngiltere ve Fransa boğazlarda hayati çıkarlarının tehdit altında olduğu kanaatiyle harekete geçerek, Kavalalı'nın Anadolu'da ilerleyen ordularının durdurulmasını sağlayan Kütahya Antlaşması imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma neticesinde de Osmanlı; Mısır, Suriye ve Girit'i Kavalalı Mehmet Paşa'nın emrine vermek zorunda kalmıştır (Cleveland, 2008, s. 106-111).

Rusya, Osmanlı Devleti için süregelen bir tehdit haline gelmiş ve Osmanlıyı savaşmanın ötesinde diplomatik arayışlara itmiştir. Öte yandan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ve çevresinde Osmanlı'nın bölgedeki hâkimiyetine meydan okuması ve Rusya'nın bu durumu fırsat bilerek Osmanlı'nın üstüne gitmesi, bu dönemde savaş doğuran sebepler arasındadır. Güç dengesi olarak kavramsallaştırılan ve Avrupalı devletlerin o dönem dış politikadaki hareket tarzı olan bu konsept, 1853-1856 tarihleri arasında Rusya ve Osmanlı arasında

devletlerinin güç kapasitelerini anlayabilmek ve böylece sağlıklı bir dengeleme yapabilmek adına Avrupa'ya elçilikler açmaya başlayarak bilgi toplamaya başlamıştır. Böylece Avrupa'daki "göreceli güç" dağılımına ulaşarak, olası ittifak oluşumlarını hesaplama ve tehditlerden sakınma yeteneğine erişmiştir. Diğer taraftan Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya ise Osmanlı topraklarını paylaşma noktasında birleşmişti. Netice itibarıyla Osmanlı 1699'dan 1923'e kadar; güç dengesi, savaş ve toprak kaybetme/imtiyaz verme üçgeninde savrulmaktaydı (Balcı, 2013, s. 12-63) (Şekil 1).

Osmanlı başarısızlıkla sonuçlanan II. Viyana Kuşatmasının (1683) ardından Avrupa'nın çeşitli yerlerinde toprak kaybetmeye başlamıştır. Özellikle Rusya'nın da savaşa müdahil olması kuşatmanın Osmanlı aleyhine sonuçlanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun karşısında Kutsal İttifak olarak adlandırılan ve Rus Çarlığı, Venedik, Malta Krallığı, Papalık, Lehistan-Litvanya Birliği ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu bulunmuştur. Savaşın neticesinde Rusya'nın Akdeniz'e kadar genişleme çabasının olduğu Osmanlı tarafından anlaşılmışsa da bu tehdide karşılık önlem alamadan, Prut Savaşı 1710'da patlak vermiştir. Karadeniz'in batısında bulunan Prut bölgesinde gerçekleşen bu savaşın temel nedenleri ise Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde yaşayan Ortodoks azınlıklara hamilik yapmak istemesinden kaynaklanmıştır. Böylece Rusya, Osmanlı içerisinde yaşayan Ortodokslar üzerinden güneyde bulunan topraklara erişmeyi hedeflemiştir.

Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlanan bu savaş ise Rusya ile yeni çatış-

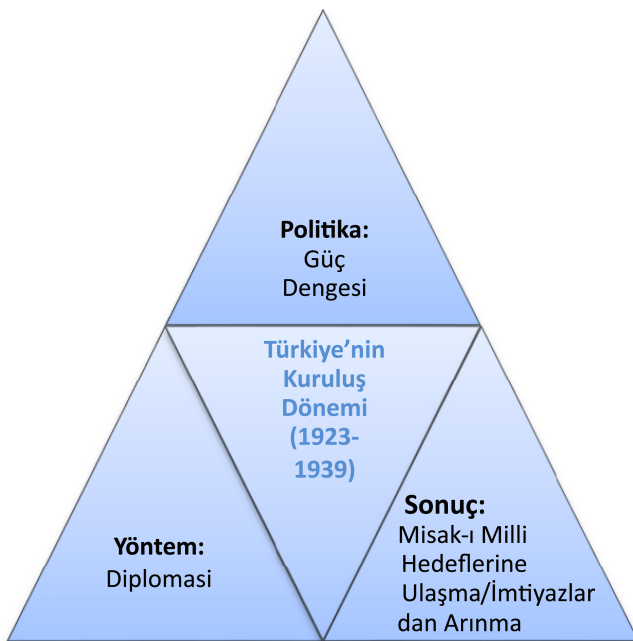
gerçekleşen Kırım Savaşında görünür hale gelmiştir. Savaş süresi boyunca Osmanlı; İngiltere ve Fransa'nın endişe ettiği Rusya'nın Akdeniz'e tesir etme çabasından faydalanmıştır. Böylece İngiltere ve Fransa ile hareket ederek Rusya'ya karşı güç dengesi kuran Osmanlı, Rusya'yı yenmiş gibi gözükmeye başlar ve savaş sonucu yapılan Paris Antlaşması gereği, ödeme gücünün üzerinde borç almış ve Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün İngiltere, Fransa ve Rusya nezaretinde olacağı belirtilmiştir. Kısa vadede savaşın neticeleri başarı olarak ifade edilse de daha sonraları Osmanlı, almış olduğu borçları ödeyemeyecek ve Duyunu Umumiye (Genel Borçlar) adlı kurumla Avrupalı devletlerin tesirinde olacaktı (Sander, 2008, s. 310).

93 Harbi olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı da yine Rusya'nın güneye genişleme stratejisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve Osmanlı orduları derin kayıplar vermiştir. Öyle ki, Rusya İstanbul sınırlarına kadar gelmiştir. Bu noktada Birleşik Krallık hareketine geçerek, Rusya'nın ilerlemesini engellemek adına İstanbul Boğazına savaş gemilerini göndererek gözdağı vermiştir. Savaşın sona ermesini sağlayan bu hamle ile Osmanlı yine güç dengesi politikası ile bir savaşı daha sonlandırmış fakat Romanya'da bağımsız bir prenslik kurulurken; Sırbistan- Karadağ bölgesi de Osmanlı etki alanının dışına çıkmıştır. Bu antlaşmanın sonuçlarının getirdiği yükü kaldırmak ve dengeleme politikasını Osmanlı lehine çevirme çabası içerisinde olan Sultan II. Abdülhamid, Avrupa devletleri ile Rusya üzerinde baskıyı yoğunlaştırarak Berlin Antlaşmasını Rusya ile imzalamıştır. Bu antlaşmayla Osmanlı bir süre daha Balkanlarda kalabilmiştir (Quataert, 2005, s. 57–66).

XX. Yüzyılın başlarında güç dengesi politikasının işlevsizleştiğini ve Osmanlı'ya daha fazla zarar verdiğini düşünen İttihat ve Terakki yönetimi; kapitülasyonların Avrupa'nın sömürgesinde bir Osmanlı ortaya çıkardığını iddia etmeye başlamıştır. Öte yandan İngiltere ve Rusya'ya karşı beslenen düşmanlık ile "ümmet" ve cihat kavramları üzerinden Osmanlı çatısı altında yaşayanlar mobilize edilmeye çalışılarak, 1914'te patlak verecek I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı tebaasının fikri ve siyasi temelleri atılmıştır. Savaşın çıkacağını anlayan Osmanlı bürokratları, olası bir savaşta İngiltere ile aynı safta olmayı ve dolayısıyla güç dengesinin "göreceli güçlü" aktörleri arasında yer almayı hedeflemiştir. Fakat Birleşik Krallık bu teklifi reddetmiştir. Nihayetinde Fransa, Birleşik Krallık ve Çarlık Rusya'nın başını çektiği İtilaf Devletleri ile Osmanlı, Avusturya Macaristan ve Alman İmparatorluğu'nun öncülüğünde oluşan İttifak Devletleri I. Dünya Savaşı'nda karşı karşıya gelmiştir. Bu savaş sonucunda Osmanlı ve Alman İmparatorluğu başta olmak üzere diğer tüm devletler zarar gördüyse de İtilaf Devletleri savaşın göreceli kazananı olmuştur (Best ve ark., 2012, s. 33–35).

Yeniden Güç Dengesi: Türkiye ve Hatay Meselesi

Milattan önceden beri adı tarih kitaplarında anılan ve çeşitli inançlara beşiklik etmiş Hatay bölgesi, 1516'da Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ile Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı son döneminde İskenderun Sancağı olarak adlandırılan Hatay bölgesi, Anadolu ve Mezopotamya hasılı Ortadoğu ve civar coğrafyalara açılan bir liman şehri olarak Osmanlı döneminde de önemli rol oynamıştır (Karakoç, 2009, s. 98–99). 20 Ekim 1921'de Fransa ve Türkiye arasında imzalanan Ankara Antlaşmasıyla "İskenderun Sancağı" Fransa'ya bırakılmıştır. Bu durumda "İskenderun Sancağı" içerisinde bulunan Hatay, Lübnan ve Suriye, iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde ise Fransa mandasında bulunacaktı. 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla Hatay bölgesi Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları dışında kalmıştır. 1936'ya gelindiğinde Fransa, Suriye ve Lübnan'a tam bağımsızlık sözü vermiştir. Türkiye ise durumu protesto etmiştir. Fransa'nın yarı bağımsızlık verdiği Suriye, stratejik ve ekonomik sebeplerden kaynaklı olarak, Türkiye ile Hatay konusunda rekabete girmişse de 23 Haziran 1939 tarihinde Hatay, Türkiye topraklarına katılmıştır.

Şekil 2.
Türkiye'nin Kuruluş Dönemi Güvenlik ve Dış Politikası.

1923 sonrasında çevresindeki her ülke gibi yeni sınırlara sahip olsa da Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu da dahil tarihte kurulan 16 Türk devletinin topraksal, siyasal ve kültürel bakiyesi üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran siyasi ve askeri elitler son dönem Osmanlı koşullarının halen tesirindeydi. Tıpkı Johnston'ın dediği gibi; siyasi ve askeri elitlerin sahip olduğu kültürel, siyasal, psikolojik arka plan; ülke adına alınan stratejik tercihlerde göz ardı edilemeyecek kadar etkiliydi (Johnston, 1995, s. 34). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu olarak adlandırılacak bürokratik ve askeri unsurlar ise Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde çeşitli üst düzey eğitim ve görevler almıştı. Bu görevler neticesinde Türkiye'nin kurucu kadrosu imparatorluğun son yıllarında toprak kaybı, savaşlar, ekonomik istikrarsızlık ve neticede imparatorluğun yıkılması gibi çeşitli "hayati" travmaları deneyimlemişti. Tüm bu ortamı tecrübe eden yeni ülkenin kurucuları 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte dış ve iç politikada karar alma noktasında tek yetkili konumuna gelmiş ve ülkenin siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda sürekliliğini sağlama çabası içerisine girmiştir. Türkiye bu dönemde dış politika ve güvenlik meselelerinde gerçekçilik, bağımsızlık, statükoculuk, akılcılık gibi somut kavramlar üzerinden hareket etmiş ve olabildiğince Osmanlı son dönem "hayati" travmalarının yeniden ortaya çıkmaması için çabalamıştır (Oran, 2009, s. 40–51) (Şekil 2).

Türkiye'nin kurulduğu ilk günlerde Osmanlı'nın son dönem politikalarını farklı yöntemlerle sürdürdüğü görülmektedir.

Şekil 1 ve 2'den hareketle Türkiye'nin politika olarak "güç dengesi"ni takip ettiği, yöntem olarak diplomasieye başvurduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin güç dengesi üzerine kurulu dış politikası ve üçüncü devletler arasında gerçekleşen savaşlara dahil olmamaya yönelik güvenlik anlayışı; aynı şekilde Türkiye için de geçerli olmuştur. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin o dönem karar alıcılarının Hatay konusunda politika üretirken; Osmanlı İmparatorluğu'nun geç fark ettiği ve farkına vardığından sonra da genelde savaş, müttefiklere önemli imtiyazlar verme ve toprak kaybı gibi neticelerle yüzleştiği dolayısıyla göz ardı ettiği, Avrupa'daki güç dengesini, dikkate aldığı görülmektedir. Bu noktada, bir kayıptan diğer kayba sürüklenen Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasıyla, Türkiye Cumhuriyeti kurucuları bu travmalardan ders çıkarmış, toprak kazanma, savaş gibi kararlar alırken güç dengelerini göz önünde bulundurmışlardır. Lozan Barış Antlaşması dönemine ait şartların İki Dünya Savaşı arasında değişmiş olması ile birlikte "clausula rebus sic stantibus"³ ilkesi, Hatay halkının rızasından sonra söz konusu iltihakı meşrulaştıran ve iltihakı kolaylaştıran faktörlerden olmuştur. Böylece Hatay'ın iltihakı örneği üzerinden 1923 ile 1939 arasında Türkiye'nin; güç dengesi siyasetini diplomasie yoluyla hayata geçirdiği görülmüştür. Bu siyaset dış politikadaki kayıpların kazanıma dönüşmesinin yanı sıra Misak-ı Milli hedeflerinin gerçekleşmesini de beraberinde getirmiştir.

Krizin Başlangıcı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu, Osmanlı İmparatorluğunda yüksek bürokratik ve askeri görevlerde bulunmuş olmakla beraber güç dengesi politikasının imtiyaz verici bir yönünün olduğunu da dikkate alarak, 1918'de sonuçlanan I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Avrupa güç dengesini dikkatlice takip etmiştir. Bu minvalde özellikle Türkiye, sınırlarını 28 Ocak 1920 tarihinde alınan Meclisi Mebusan kararlarına yani Misak-ı Milli'ye (Milli Yemin) dayandırmıştır. Misak-ı Milli'ye göre Batı Trakya başta olmak üzere, Kars-Batum hattı, Musul ve Halep Vilayetleri, Kıbrıs ve on iki ada gibi bölgeler Türkiye Cumhuriyeti toprakları içerisinde anılmıştır (Sander, 2008, s. 408–409). Bahsi geçen bu bölgeler arasında yer alan ve 1856'da Osmanlı tarafından mutasarrıflığa yükseltilen Sancak bölgesi ise 1936'da Mustafa Kemal Atatürk tarafından Güneş Dil Teorisine uygun olacak şekilde Hatay olarak adlandırılmıştır (Akdeniz, 2019, s. 367). 20 Ekim 1921'de ise Ankara Hükümeti ve Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile bahse konu bölgenin Türkiye sınırları içerisinde kalması hususu netleştirilememiş, hatta 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşmasıyla da karara bağlanamamıştır (Oran, 2009, s. 223). Diğer taraftan Sancak bölgesinde bulunan halk, Türkiye'ye katılmak, ayrıca Fransa yönetimini ülkeden uzaklaştırmak amacıyla yer yer isyan etmiştir. Fransa ise özellikle Suriye'de bulunan Arap nüfusun isyanlarını bastırmak için Sancak'ı koz olarak kullanmıştır. Bu kozun bir getirisi olarak Fransa Suriye'den ziyade Sancak konusunda Türkiye ile anlaşabileceği izlenimini artırmıştır (Melek, 1986, s. 51–52; Soysal, 1989, s. 48–50).

Kriz Sürecinde Güç Dengesinin Analizi

1923 sonrasında tartışmalı konuları diplomatik yollarla çözmeye çalışan Türkiye'nin; Musul, Hatay sorunları ve Kapitülasyonlar başta olmak üzere farklı meselelere eğilmesi gerekmiştir. Büyük ölçekte Lozan Barış Antlaşması'na taraf olan devletlerce kabul edilmiş olsa da Musul ve Hatay sorunu gibi toprak sorunları Türkiye Cumhuriyeti'nin gündeminde yerini korumuştur. Özellikle İngilizler ve Fransızların Sykes-Picot adlı gizli antlaşma kapsamında yapmış oldukları paylaşımına göre Hatay konusu çok daha girift hale gelmiştir. Bu gizli antlaşma neticesinde Hatay, Özerk İskenderun Sancağı olarak anılmaya başlamıştır (Atabey, 2015, s. 193). Özellikle İskenderun ve civarına ait limanların Akdeniz'in Hint Okyanusu'na bağlanan kesişim bölgesinde bulunması İngiltere ve Fransa için bölgenin önemini artırmıştır (Gelvin, 1998, s. 149–150).

1930'ların hemen başında Irak'a İngilizler tarafından verilen bağımsızlık, Suriye'de

zayıflayan Fransız otoritesi gibi faktörler; Suriye'nin bağımsızlık arayışını artırmıştır. Hatta 1934'te Fransız bir delegenin davetiyle, Halep'e ziyarette bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin üst düzey bürokratları, Türk bayrakları ve Atatürk posterleriyle karşılanmıştır. Buna karşın Suriye yönetimi tepki göstermiş ve böyle bir hadisenin yol açabileceği her türlü duruma karşı çıkacaklarını dile getirmiştir (Melek, 1986, s. 19–25).

Suriye'nin bu tavrına karşın Türkiye, stratejik kültür yaklaşımına uygun bir şekilde hareket ederek, Hatay meselesinden vazgeçmemiş fakat büyük bir sorun/savaş çıkmaması için aşırı tepkilerden kaçınmıştır. Nitekim Johnston'ın dediği gibi stratejik kültür, bütüncül anlamda göreceli yani diğer aktörlere göre şekillenmez; devletler stratejik tercihlerini "diğerlerinden" bağımsız olarak kurgular ve yönetici elitlerin geçmişten edindikleri tecrübeden kaynaklı olarak pratik politika yapım sürecine dahil ederler (Johnston, 1995, s. 34–36). Bu bağlamda Türkiye ise bölgede oluşan güç dengelerini korumak ve olası çatışmalara mahal vermemek, diğer taraftan da Sancak bölgesini topraklarına katma noktasında kesin adımlar atabilmek adına, 1935 yılında Suriye-Lübnan'da bulunan Fransız Yüksek Komiseri ile Sancak bölgesinin özerkliğinin korunması adına kararı yinelemiştir (Asker, 2017, s. 1109). Öte taraftan Fransa, Avrupa'daki siyasi ve askeri ortam için endişe duymaktaydı. Nitekim 1930'lara gelindiğinde dünya barışını korumak için kurulmuş Milletler Cemiyeti işlevsiz, Fransa ve İngiltere ekonomi ve nüfus açısından yorulmuş haldeydi. Savaşın mağlubu olan Almanya ise Hitler öncülüğünde yeniden ekonomik gücünü tesis etmiş ve özellikle ağır silah sanayiine yönelik üretime başlamıştır. Benzer şekilde İtalya'da Mussolini gücünü konsolide etmiş ve halkın desteğini arkasına alarak yeni bir milliyetçilik dalgasına ön ayak olmuştur (Best ve ark., 2012, s. 182–184).

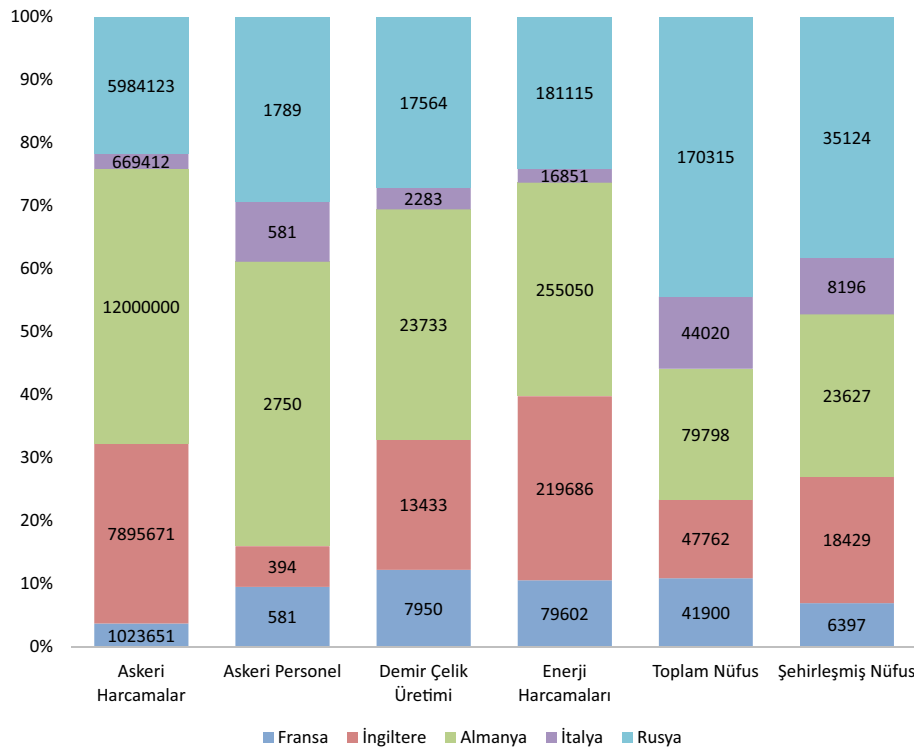
Böylesi bir ortamda daha fazla Suriye'nin taleplerine karşı çıkamayan Fransa, 9 Eylül 1936 tarihinde Suriye'deki manda yönetimini sonlandırmıştır. Fakat bu tarihten sonra Sancak bölgesinin kime bırakıldığı noktasında muğlaklıklar ortaya çıktığı gibi doğal varisin Suriye Devleti olduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır. Suriye ise Türkiye'yi direkt olarak karşısına alma taraftarı olmadığından, bölgede bulunan Türk ve Arapların eşit statüde olduğu nitelendirilmiştir. Türkiye ise askeri yollardan ziyade diplomatik kanallara başvurmayı tercih ederek Milletler Cemiyeti ile Hatay meselesinin çözümüne ilişkin yeni bir süreç başlatmıştır. Aralık 1936'da başlayan süreç, Milletler Cemiyeti'nin Ocak 1937 itibarıyla hazırladığı Sandler Raporu ile nihayete ulaşmıştır.

3 Koşullar değiştiği takdirde ilkesi.

Rapor sonuçları itibarıyla, Türkiye, Suriye ve Fransa arasında koordineli olacak şekilde Sancak meselesini diplomatik yollarla ve Türkiye'nin de istediği şekilde Mayıs 1937'de bir karara bağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin diplomatik girişimleri bu antlaşmayla ivme kazanmış ve Fransa ile çeşitli anlaşmalar kapsamında ilişkilerini geliştirmiştir (Oran, 2009, s. 283–285). Akabinde belirlenmiş olan Sancak yönetimi için Anayasa, Meclis gibi temel demokratik ve yönetsel koşullar sağlanmış olup etnik ve dini dağılım göz önünde bulundurularak yönetimde söz sahibi olan gruplar belirlenmiştir. Buna göre Türk ve Arap-Alevi merkezli bir yönetim kurulmuş ve seçimlerin dört yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. İç dengelere sadece sayılar açısından değil aynı zamanda nitelik anlamında bakıldığında Türk gruplar arasında bağımsızlık yanlısı ve Türkiye'ye katılma taraftarı olan iki grup bulunmuştur. Hatta Türkiye yanlısı olan ve başında Tayfur Sökmen ve Abdurrahman Melek gibi isimlerin bulunduğu grup, Türkiye'nin yaptığı reformların neredeyse aynısını Sancak içerisinde yaymaya çalışmışlardır (Asker, 2017, s. 1111-1112).

Ayrıca kendine özgün bir iskân politikası üzerinden Türkiye, Sancak bölgesindeki Türk nüfusunu artırmayı çalışmıştır. Bu noktada daha önce Sancak bölgesinde doğmuş fakat Türkiye'ye göçmüş nüfusun bölgeye geri dönmesi teşvik edilmiştir. Bu durum ilk bakışta Türkiye'nin bölgedeki niyetlerini ortaya çıkarıyor olsa da Türkiye esasında Avrupa güç dengesini yakından gözlemlemiş ve göreceli güç dönüşümünü dikkate alarak adımlarını atmıştır. 1938'de gerçekleşen nüfus sayımı ve Avrupa güç dengesinin Almanya tarafından değiştirilme olasılığı, Fransa'nın Sancak meselesinde Türkiye lehine karar almasının önünü açmıştır. Böylece Fransızlar aşamalı olarak bölgeden çekilirken diğer taraftan Türkiye'ye Sancak yönetiminde eşit haklar tanımıştır. Böylece Hatay Parlamentosu ağırlıklı olarak Türkiye eksenli kararlar almaya başlayarak, Türk Anayasal Sistemini Hatay'a taşımaya başlamıştır (Asker, 2017, s. 1111; Hale, 2013, s. 50–55) (Şekil 3).

23 Temmuz 1939 tarihinde ise Türkiye ve Fransa yaptıkları antlaşmayla Türkiye ve Suriye arasındaki sınırı yeniden düzenleyerek, Hatay, Türkiye topraklarına dahil edilmiştir. Ayrıca Hatay Parlamentosu bu kararın alınmasından hemen önce 29 Haziran 1939'da kendini feshederek Türkiye'ye katılma kararı almıştır (Asker, 2017, s. 1113). Kararın alınmasında Avrupa'da göreceli gücün Almanya'nın lehine dönmesi ve Fransa'nın giderek köşeye sıkışması önemli bir değişkendir. Ayrıca, Fransa'nın geri çekilmesinin ve Türkiye'nin Hatay'ı topraklarına katabilmesinin arkasında ise her ne kadar aktörlerin "istekli" dış politika davranışı olduğu söylene de esasında güç dengesi travmasından alınan dersler yatmaktadır. Nitekim Türkiye, Avrupa göreceli gücünün Fransa aleyhine değiştiğini görmüş ve ona göre hamlelerini gerçekleştirmiştir. Şekil 3'te de görüldüğü üzere Almanya, başta askeri harcamaları olmak üzere, ağır silah sanayine ilişkin yatırımlarını artırarak Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya'yı geride bırakmıştır. Örneğin, 1939'da Almanya'nın COW verilerine göre askeri personel sayısının 2 milyon 750 bin civarında olduğu tespit edilmiştir. Bu da söz konusu ülkelerin asker sayılarının toplamıyla oranlandığında yaklaşık %50'ye karşılık gelmektedir. Bir diğer deyişle asker sayısı bakımından Almanya tek başına tüm Avrupa'nın başat güçleri ile kara savaşı

Şekil 3.

COW'a göre 1939'da Avrupa'da Göreceli Gücün Yüzdeleri ve Sayısal (binlik ve dolar cinsinden) Bakımlarından Gösterimi

Kaynak: Correlates of War (COW).

Not: Göreceli gücün unsurları yazar tarafından COW'a dayandırılarak belirlenmiştir. Askeri harcamalar milyar, askeri personel sayısı milyon, demir çelik üretimi bin ton, enerji harcamaları milyon dolar cinsinden gösterilirken; nüfus verileri ise milyon cinsinden gösterilmiştir. Buna göre askeri harcamalar ve askeri personel sayısı 1000 ile çarpılmıştır. Askeri harcamalar milyar dolar cinsinden verilmiştir. Demir çelik üretimi 1000 ile çarpılıp ton cinsinden gösterilmiştir. Enerji harcamaları 1000 ile çarpılıp kömür-ton cinsinden hesaplanmıştır. Nüfus sayısı da benzer şekilde 1000 ile çarpılıp milyon cinsinden sunulmuştur. Örneğin; Almanya'nın askeri harcamaları 12 milyar dolar, askeri personeli 2 milyon 750 bin, demir çelik üretimi 23 milyon 733 ton, enerji harcamaları 255 milyon 50 bin kömür ton, toplam nüfus 79 milyon ve şehirleşmiş nüfusu ise 23 milyon 627 bindir.

verebilecek büyük güç konumuna yükselmiştir. Tüm bu değişkenler Almanya'nın Avrupa'ya görece daha güçlü bir ordusunun olduğunu gösterir niteliktedir.

Ulusal çıkar çerçevesinde tanımlanan Hatay Meselesi, sadece Türkiye'yi değil aynı zamanda İngiltere ve Fransa'nın da gündemini meşgul etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın intikamını almak isteyen Almanya ve İtalya gibi revizyonist devletler karşısında "yatıştırma" politikası izlemekle yetinen ve diğer taraftan olası savaşın maliyetlerini azaltmayı amaçlayan Fransa ve İngiltere ise özellikle Hitler'in Avrupa topraklarında yayılmasını engelleyememiş hatta kolaylaştırmıştır (Best ve ark., 2012, s. 213). Bu bağlamda, Fransa'nın Ortadoğu'da ve Avrupa'nın güneyindeki müttefik arayışı Hatay meselesinin çözümünde önemli rol oynayan yapısal faktörlerden olmuştur (Balci, 2013, s. 48–49). Çünkü, Hitler 15 Mart 1939 tarihinde Çek Cumhuriyeti'ni işgal etmiş, Polonya ile saldırmazlık paktına son vererek, 22 Mayıs'ta ise İtalya ile yeni bir dostluk zemini oluşturmak adına Çelik Paktını oluşturmuştur. Bu pakt daha sonra Japonya'nın da dahil olması ile Üçlü Pakt adını almıştır (Balci, 2013, s. 215–218). İngiltere, Mihver Devletleri olarak adlandırılan Üçlü Pakt ile savaş çıkma olasılığından çekinmiş, statükoyu korumayı amaçlamıştır. Tüm bu durumlar İngiltere'yi 12 Mayıs 1939 tarihinde Türkiye ile ortak demeç yayınlamaya itmiştir. İngilizlerin baskısı ve Fransa ordusunun tesiriyle, Fransa Türkiye ile üçlü ittifak kurmak istediye de Türkiye, üçlü ittifakın ortaya çıkmasında tek engelin Hatay olduğunu hatırlatmıştır. Ek olarak, Fransa'nın sömürgesinde bulunan başta Cezayir gibi pek çok Arap ülkesi Fransız mandasına isyan etmiştir. Fransız ordusu bu sorunların Suriye'ye ve hatta Hatay'a gelebileceğini öngörmüştür. Nihai anlamda Fransa açısından, Hatay'dan çekilmenin hem Türkiye ile ittifakın kurulmasında hem de olası bir isyan tehdidinin maliyetini ortadan kaldırması noktasında etkili olabileceği değerlendirilmiştir (Oran, 2009, s. 289–290).

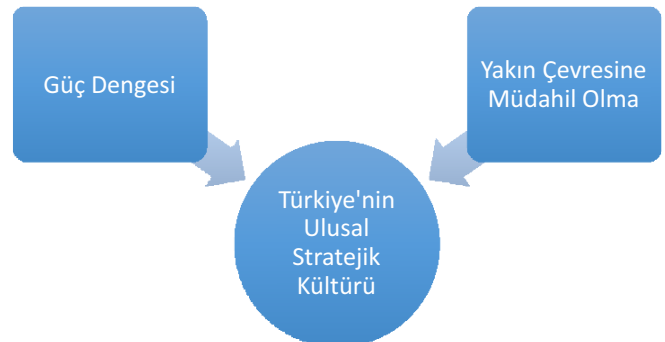
Sonuç

Hatay'ın Türkiye topraklarına katılması meselesi düşünüldüğünde, Türkiye'nin kurucu dönem ulusal stratejik kültürünün temelde Osmanlı son dönemine ait iki sütun üzerine oturduğunu söyleyebilmek mümkündür. Güvenlik ve dış politika kararlarında kendini gösteren bu sütunlardan ilki makro siyasi koşulları göz önünde bulundurarak hareket etme anlamını taşıyan; güç dengesi politikasıdır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde savaşın bir yöntem olarak kullanımı sonucunda, toprak kaybı/imtiyaz verme ile sonuçlanan bir "güç dengesi" politikası mevcuttu. Güç dengesi siyaseti, 1923 sonrasında ise Türkiye'nin lehine çevirdiği ve diplomatik araçlar üzerinden Misak-ı Milli hedeflerine ulaşma/imtiyazlardan arınma gibi kazanımlar elde ettiği bir çerçeveye oturtulmuştu. Güç dengesi siyasetini dış politikada kazanıma çevirmede önemli bir faktör olan "göreceli güç" kavramı da söz konusu dönemde takip edilmiştir. Uluslararası sistemin başat aktörlerinin askeri, ekonomik ve toplumsal anlamda yeniden güçlenmesi ve I. Dünya Savaşı'nın intikamını alma çabası, Türkiye'nin Ortadoğu'da Misak-ı Milli politikasını izleyebileceği bir fırsat yapısını oluşturmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin kurucu dönem ulusal stratejik kültürünün ikinci sütunu ise yakın çevresine müdahil olma ilkesidir. Bu durumun en belirgin örnekleri arasında ise Hatay'ın anavatana katılması hususunun öne çıktığı makalede stratejik kültür yaklaşımı çerçevesinde tartışılmıştır.

Bu makale temel olarak Osmanlı İmparatorluğu ve onun bakiyesi Türkiye Cumhuriyeti'nin benzer güvenlik ve dış politika durumlarında "başarılı" ya da "başarısız" olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapmamaktadır. Aksine her iki devletin farklı fırsat yapılarında benzer güvenlik ve dış politika reflekslerini sergilediğini ele almıştır. Bu çerçevede dış politikada toprak kazanımı gibi bir devlet için önemli gelişmelerin hangi durumlarda hızlı ve diplomatik yollardan çözülebileceğine ilişkin genel çerçeve sunulmuştur. Bu anlamda neden her iki devletin uyguladığı dış politika tavrının benzer fakat sonuçlarının farklı olduğuna dair yeni bir çalışma gerçekleştirilebilir. Bu yazı dahilinde kısaca değinmek ve yeni araştırmalara kapı aralayabilmek adına benzer dış politikanın neden farklı sonuçlar doğurduğuna dair aşağıdaki çıkarımlar mevcuttur;

1. Osmanlı, Avrupalı devletler tarafından bir araç değil bizatihi paylaşılacak topraklara sahipti (Şark Meselesi) Türkiye ise kendi içinde mücadele eden ve mali yükümlülükleri her geçen gün artan bir Avrupa ile karşı karşıyaydı.
2. Osmanlı döneminde yönetim ve siyaset araçlarındaki sorunlar kronik hale gelmişti. Türkiye ise kurucu elitleri aracılığıyla güçlü siyasi bir otoriteye sahipti.
3. Osmanlı'nın son dönem gerçekleştiremediği Ortadoğu ve Afrika coğrafyalarını harekete geçirme çabası, I. Dünya Savaşı sonrası (halkların kendi kaderini tayin hakkı) sınırları içerisinde ortaya çıkmıştı. Bu noktada "anti-sömürgeci" ayaklanmaların ilk ayak sesleri Batılı devletleri hedef almaktaydı. Bu durum Ortadoğu ve Afrika'ya hükmetmeye çalışan Batılıların yükünü her geçen gün artırmıştır. Bu noktada Milli Mücadele sonucunda devlet inşa sürecini başarıyla tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti, Ortadoğu ülkeleri tarafından taklit edilmeye çalışılmıştır. Batılılar ise söz konusu taklit sürecinden Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin başarılı çıkmasından tedirgindi. Bu endişe ve anksiyete öyle bir hal almıştır ki; Avrupalı devletlerin yakın çevresinde büyüyen Hitler tehdidini görememesine neden olmuştur.
4. Osmanlı döneminde ortaya çıkan ve devletin gücünü zafiyete uğratan merkezileşme hareketleri (Kavalalı olayı, Balkan isyanları vb.), artık Türkiye'ye zarar veremezdi. Fakat Ortadoğu genelinde yükselen milliyetçi ve anti sömürgeci hareketler, bu bölgeleri manda altında tutmaya çalışan Avrupalı sömürgecileri zora sokarak, milliyetçilik hareketlerinin ivme kazanmasına neden olmuştu (Şekil 4).

Türkiye'nin ulusal stratejik kültürünün ikinci sütununu oluşturan "yakın çevresine müdahil olma" politikası ise imparatorluk bakiyesi olmanın önemli bir getirisi. Nitekim daha kurulmadan önce bile son dönem Osmanlı topraklarının bir kısmını içinde barındıran Misak-ı Milli kararlarının alınması ve sonrasında bu kararları reel

Şekil 4.

Türkiye'nin Kurucu Dönem Ulusal Stratejik Kültürünün Bileşenleri.

politik açıdan “güç dengesi” siyaseti ile uluslararası hukuk açısından *clausula rebus sic stantibus* ilkesi fırsat tanıdığı müddetçe uygulamaya çalışması, böylesi bir politikanın varlığını ve sürekliliğini ispat eder niteliktedir. Misak-ı Milli içerisinde bulunan Kars-Batum, Musul ve Halep vilayetleri, Kıbrıs adası ve Oniki Ada gibi hayati konuların farklı çalışmalarda ulusal stratejik kültür bağlamında incelenmesi, Türkiye ile alakalı güvenlik ve dış politika davranışlarını anlamak ve anlamlandırmak açısından önem arz etmektedir. Bahse konu alanlarla alakalı yapılabilecek çalışmalar neticesinde Türkiye'nin ulusal stratejik kültürünü analiz edebilmek için “güç dengesi” ve “yakın çevreye müdahil olma” bileşenlerinin dışında farklı örüntülerin tespiti ve incelenmesi ümit edilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author declare that they have no competing interest.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Ada, S. (2005). *Türk-Fransız ilişkilerinde Hatay sorunu (1919–1939)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Akdeniz, S. (2019). Atatürk dönemi Türkiye-Suriye ilişkileri ve Hatay sorunu (1920–1938). *Asia Minor Studies*, 7(1), 158–183. [CrossRef]
- Allison, G. (1971). *Essence of decision: Explaining the Cuban missile crisis*. Cambridge: Little, Brown and Company.
- Armaoğlu, F. (1999). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914–1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Asker, A. (2017). Misak-ı Milli' den Anavatan'a: Sancak meselesi ve çözümü. *Yeni Türkiye*, 93.
- Atabey, F. (2015). Hatay'ın anavatanına katılma süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 193-209
- Balcı, A. (2013). *Türkiye dış politikası: İlkeler, aktörler, uygulamalar*. Etkileşim.
- Best, A., & Diğerleri (2012). *20. yüzyılın uluslararası tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cambridge. *Culture*. Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture>. adresinden alındı
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu tarihi*. Angora Kitaplığı.
- Dayı, S. E. (2002). Hatay devleti ve Hatay'ın anavatanına katılması. *Turcology Research*, 9(19), 331-340
- Erdağ, R., & Kardaş, T. (2013). Türk dış politikası ve stratejik kültür. İçinde B. Duran, K. İnat, & U. Ulutaş (Eds.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2012*. SETA.
- Gelvin, J. L. (1998). *Divided loyalties: Nationalism and mass politics in Syria at the close of Empire*. University of California Press.
- Goffman, D. (2004). *The Ottoman Empire and early modern Europe*. Cambridge University Press.
- Gray, C. S. (1999). Strategic culture as context: The first generation of theory strikes back. *Review of International Studies*, 25(1), 49–69. [CrossRef]
- Hale, W. (2013). *Turkish foreign policy since 1774*. Routledge.
- Jacobsen, C. G. (1990). *Strategic power: United States of America and the U.S.S.R.* Palgrave Macmillan.
- Johnston, A. I. (1995). Thinking about strategic culture. *International Security*, 19(4), 32-64. [CrossRef]
- Jones, D. (1990). Soviet Strategic Culture. C. G. Jacobsen içinde, *Strategic Power: United States of America and the U.S.S.R.* (s. 35-49). Londra: Palgrave Macmillan.
- Karakoç, E. (2009). Atatürk'ün Hatay davası. *Bilig*, (50), 97–118.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. İş bankası kültür Yayınları.
- Klein, B. S. (1988). Hegemony and strategic culture: American power projection and alliance defence politics. *Review of International Studies*, 14(2), 133–148. [CrossRef]
- Lantis, J. S. (2006). *Strategic culture: From Clausewitz to Constructivism*. Defense Threat Reduction Agency.
- Melek, A. (1986). *Hatay nasıl kurtuldu? Türk Tarih Kurumu*.
- Oran, B. (2009). *Türk dış Politikası I. Cilt (1919-1980)*. İletişim.
- Ordóñez, L. M. (2017). *Military operational planning and strategic moves (contributions to economics)*. Springer.
- Quataert, D. (2005). *The Ottoman Empire 1700–1922*. Cambridge University Press.
- Sander, O. (1987). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*. Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Sander, O. (2008). *Siyasi Tarih "İlkçağlardan 1918'e*. İmge.
- Snyder, J. L. (1977). *The soviet strategic culture: Implications for nuclear options*. RAND.
- Soyсал, İ. (1989). *Türkiye'nin siyasal andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)*. Türk Tarih Kurumu.

Extended Abstract

The article explores the concept of National Strategic Culture in relation to the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye. It discusses how the Balance of Power policy, which was inherited from the Ottoman Empire, was implemented differently by the founders of Türkiye. The study highlights that the elites who founded Türkiye were former members of the Ottoman Empire and drew lessons from the Empire's decline. The article also examines how the founders of the Republic of Türkiye employed diplomatic means to capitalize on the Balance of Power in Europe in the 1930s. Similarly, during the decline period of the Ottoman Empire, Europe's attempts to disintegrate the Empire and internal problems led to a precarious Balance of Power, which the Ottomans tried to rectify through war but without success. Consequently, the Ottoman Empire operationalized the Balance of Power policy through war, resulting in territorial losses and concessions. In contrast, Türkiye's new elites achieved their goals through diplomatic means, having learned from past mistakes, and successfully de jure joining of Hatay. The literature on strategic culture, strategy, and security studies has been extensive since the 1950s. Theoretical and conceptual studies on strategic culture have been categorized into three periods, each producing its own definition of strategic culture. This article provides a comprehensive discussion of the three strategic culture debates, followed by an analysis of how a theoretical framework can explain Türkiye's adhesion of Hatay in the context of strategic culture. The article does not evaluate the success or failure of the Ottoman Empire and the Republic of Türkiye in their security and foreign policy situations. Instead, it highlights their similar security and foreign policy reflexes in different opportunity structures. The article presents a general framework for resolving significant developments for a state, such as acquiring foreign territory, quickly and diplomatically. It also suggests the need for further research on why the foreign policy attitudes of both states are similar, yet the outcomes are different. The article's first part discusses the concept of strategic culture and its theoretical approaches. The second part analyzes the Ottoman Empire's Balance of Power policy and its outcomes, while the third part explains how Türkiye's founding elites were influenced by the sources of National Strategic Culture and their impact on the incorporation of Hatay. The article also explains the role of the Turkish National Strategic Culture in the Hatay issue, using the concepts of "Balance of Power" and "intervention in the near abroad." Finally, the article concludes with a discussion of the Ottoman and Turkish examples of the concept of National Strategic Culture and the Hatay issue.